

ВІДГУК

офіційного опонента доктора медичних наук **Лучинського Михайла Антоновича** на дисертаційну роботу **Гаврищук Анастасії Володимирівни** на тему: **“Обоснование комплексной профилактики основных стоматологических заболеваний у рабочих металлургической промышленности”**, представлену до офіційного захисту на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.01.22 – стоматологія до спеціалізованої Вченої ради Д 41.563.01 у ДУ «Інститут стоматології НАМН України»

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЇ

На сьогодні, проблема впливу несприятливих чинників навколишнього середовища, особливо виробничих, на організм людини є надзвичайно актуальна і вимагає втручань не тільки з боку органів охорони здоров'я, але і місцевого самоврядування та державних інституцій. Впровадження новітніх технологій для розвитку сучасного металургійного виробництва, а також заміна старого технологічного обладнання сприяє розвитку комплексу проблем, пов'язаних із суттєвим впливом професійно-шкідливих факторів виробничого середовища металургійних підприємств на стан здоров'я працівників. Комплекс несприятливих виробничих факторів у працівників гарячих професій призводить до виснаження компенсаторно-приспосувальних механізмів провідних функціональних систем організму, що є основою зростання виробничо-зумовленої захворюваності. Етіотропний вплив шкідливих факторів виробництва призводить до виникнення стоматологічної патології, посилюючи її тяжкість через ендокринну та імунну системи (О. В. Алексеева, 2006, О. М. Вільянська, В. В. Родіонова, 2006, О. Г. Авраамова, В. К. Леонтьев, 2012, О. З. Гнатейко, Н. С. Лукьяненко, 2014).

Незважаючи на взаємозв'язок між промисловою діяльністю у шкідливих умовах і розвитком стоматологічних захворювань досі не розроблено чіткої та послідовної схеми профілактики, спрямованої на зниження наслідків постійного контакту організму з негативними

виробничими факторами. Дана проблема досить актуальна і вимагає поглибленого вивчення та визначення шляхів вирішення. Необхідно вивчити вплив металургійного виробництва на стоматологічний статус працівників, виявити залежність важкості перебігу від віку і стажу роботи, генетичну схильність до патології, розробити ефективні заходи профілактики та компенсації негативного впливу комплексу шкідливих виробничих факторів.

Зважаючи на обмеженість наукових даних, які б давали відповідь на поставлені дисертантом питання, обрана для дослідження тема є надзвичайно своєчасна і ставить її у ряд дуже потрібних і актуальних, як для науки, так і для практики.

ЗВ'ЯЗОК РОБОТИ З НАУКОВИМИ ПРОГРАМАМИ, ПЛАНАМИ, ТЕМАМИ

Дисертаційна робота є фрагментом 2-ох спільних науково-дослідних робіт Одеського національного медичного університету і ДУ «Інститут стоматології НАМН України» на теми: «Удосконалити профілактику та лікування стоматологічних захворювань у пацієнтів із захворюваннями шлунково-кишкового тракту та ендокринною патологією» (№ держреєстрації 0110U000271) та «Удосконалити профілактику та лікування основних стоматологічних захворювань у пацієнтів на тлі зниженої неспецифічної резистентності, обумовленої антропогенними та біогеохімічними макро-та мікроелементами» (№ держреєстрації 0113U000532). Дисертант був виконавцем окремих фрагментів дослідження.

СТУПІНЬ ОБГРУНТОВАНOSTІ НАУКОВИХ ПОЛОЖЕНЬ, ВИСНОВКІВ, РЕКОМЕНДАЦІЙ

Дисертаційна робота Гавришак А. В. виконана на сучасному науково-методичному рівні і є об'ємним глибоким науковим дослідженням. Робота виконана з використанням комплексу сучасних апробованих та інформативних методів дослідження. В роботі використано експериментальні, клінічні, молекулярно-генетичні, біохімічні, біофізичні та оптичні методи

дослідження, що є адекватними поставленій меті і завданням та дозволяють отримати вірогідні результати, підтвержені статистичними методами.

Достовірність одержаних результатів основних наукових положень та висновків базується на достатньому об'ємі виконаних клінічних та експериментальних досліджень. Клінічне дослідження базувалося на обстеженні 95 працівників Дніпропетровського сталеливарного заводу (57 чоловік і 38 жінок) у віці 20-60 років. Для детальнішого дослідження і оцінки впливу лікувально-профілактичних заходів для працівників металургійної галузі, було відібрано 57 чоловік (основна група – 29 чоловік, група порівняння – 28 чоловік) 30-40-річного віку. Експериментальні дослідження провидились на 30 щурах самцях ліній «Вістар», віком 6 місяців. Щурі були поділені на групи по 10 тварин в кожній: 1 – інтактна; 2 – група шкідливих факторів виробництва, 3 – група шкідливих факторів виробництва з додатковим комплексом препаратів.

Подані в роботі таблиці та графіки інформативні, висновки конкретні і повністю підтверджуються результатами досліджень, практичні рекомендації науково обгрунтовані. Поданий у роботі ілюстративний матеріал підтверджується результатами досліджень.

НОВИЗНА ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ І ВИСНОВКІВ ДИСЕРТАЦІЇ, ЇЇ НАУКОВЕ І ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

У результаті проведених достатніх клінічних та лабораторних досліджень автором встановлені кореляційні зв'язки поширеності та інтенсивності стоматологічних захворювань з несприятливою дією шкідливих факторів виробництва. Доведено, що у працівників металургійного підприємства спостерігається зростання індексів карієсу зубів, що свідчить про шкідливий вплив виробничих умов на організм людини, в тому числі і на стан зубощелепового апарату.

Показано, що у працівників даної галузі знижена мінеральна щільність кісткової тканини, яка свідчить про пришвидшену зміну архітекtonіки кісткової тканини залежно від стажу роботи. Вперше, сучасними молекулярно-генетичними методами дослідження, доказаний дисбаланс в

процесах біотрансформації ксенобіотиків, що визиває низький ступінь знешкодження шкідливих речовин і утворення в організмі активних проміжних метаболітів, які знижують захисні властивості організму.

Вперше показано, що у працівників металургійного виробництва виявлено гетерозиготні і мутаційні порушення в прозапальних генах і генах метаболізму кісткової тканини, що сприяють недосконалому остеогенезу та розвитку запально-дегенеративних змін в тканинах ротової порожнини.

Розроблений лікувально-профілактичний комплекс дозволив покращити стан твердих тканин зубів і тканин пародонта у обстежених осіб, підвищити неспецифічну резистентність організму, що підтверджено біохімічними та біофізичними параметрами ротової рідини, тканин ясен і мікрокапілярного русла.

Розроблений профілактичний комплекс для робітників металургійної промисловості впроваджений у клінічну практику Обласної стоматологічної поліклініки м Дніпропетровськ, стоматологічної поліклініки №1 м Кривий Ріг, ДУ «Інституту стоматології НАМН України». Матеріали дисертації включені в навчальний процес ОНМедУ МОЗ України та факультету післядипломної освіти Дніпропетровської медичної академії МОЗ України.

ОЦІНКА ЗМІСТУ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ЇЇ ЗАВЕРШЕНІСТЬ

Дисертаційна робота написана за класичною схемою, згідно вимог, які ставляться до кандидатських дисертацій. Робота складається зі вступу, огляду літератури, розділу «Матеріали и методи дослідження», трьох розділів власних досліджень, розділу присвяченому аналізу і узагальненню результатів дослідження, висновків, практичних рекомендацій та списку використаних 206 літературних джерел, а саме, 129 – кирилицею, 77 – латиницею. Робота надрукована на 142 сторінках, містить 35 таблиць, 17 малюнків, які сприяють оцінці проведеного дослідження.

У розділі «Вступ», який викладений автором на 7 сторінках, автором обґрунтовано актуальність теми дисертації, зв'язок роботи з науковими програмами, визначено мету та завдання дослідження, перераховано

використані методики. Вказане наукове значення та новизна одержаних результатів, наведене практичне значення отриманих результатів та впровадження їх у практику медичних закладів, з метою підвищення профілактики захворюваності у працівників металургійної галузі.

Матеріали дисертаційної роботи всебічно висвітлені у наукових статтях та виступах на конференціях та з'їздах. Всі підрозділи вступу сформульовані ґрунтовно і зрозуміло.

Слід відмитити скромність автора дисертації, тому що пошукачем зроблено значно більший об'єм роботи, який описаний в підрозділі «Личный вклад соискателя». Даний підрозділ доцільно було доповнити і вказати весь об'єм роботи виконаний автором.

Перший розділ «Огляд літератури» викладений на 25 сторінках друкованого тексту, в якому автор проводить аналіз стану досліджуваної проблеми. Розділ складається з трьох підрозділів у яких послідовно викладається сучасні дані стосовно впливу шкідливих факторів металургійного виробництва на організм і стан порожнини рота працівників даної галузі. Дисертант, не традиційно для стоматологів, велику увагу приділяє аналізу літератури, які висвітлюють сучасні погляди впливу генетичних чинників, як факторів ризику виникнення стоматологічних захворювань. Детально висвітлено також методи профілактики і лікування основних стоматологічних захворювань у працівників шкідливого виробництва.

Що стосується зауважень з цього розділу, то на наш погляд, в огляді використані літературні джерела 15-20-річної давнини. Слід звернути увагу, що деякі з них класичні і повинні використовуватися в огляді, а деякі були вже переглянутими досить пізніше. У той же час недоцільно давати посилатися на свої друковані роботи в списку використаних джерел, а також в табл. 1.1 є порожні стовпці, які не доцільно давати.

У розділі «Матеріали та методи дослідження», який викладений на 12 сторінках машинописного тексту, наведено груповий поділ контингенту

обстеження, наведені експериментальні, клінічні, молекулярно-генетичні, біохімічні, біофізичні та оптичні методи досліджень, що використовувались в роботі, подано методи статистичної обробки одержаних результатів. Використані методи дослідження адекватні меті і завданням, сучасні та інформативні і забезпечують високий рівень достовірності отриманих даних та дозволяють оцінити проблему, що досліджує автор. Розділ викладений доступно та інформативно.

Зауваження до даного розділу:

– в розділі 2.2. «Дизайн экспериментальных и клинических исследований» доцільно було обґрунтувати вибір груп для проведення лікувально-профілактичних заходів.

– у таблиці 2.1 у колонці дозировка необхідно вказати конкретну дозу препарату і як його приймати, а не по інструкції. На мою думку цю таблицю доцільніше давати у 5 розділі, так як вибір препаратів зроблений дисертантом особисто, враховуючи результати проведених досліджень.

Опису результатів, отриманих автором особисто, присвячено третій, четвертий, п'ятий розділи. Розділ 3 «Стоматологический статус и клинико-лабораторные параметры ротовой жидкости, тканей полости рта и костного метаболизма у работников металлургического производства» висвітлено на 28 сторінках друкованого тексту. Представлені клінічні результати в даному розділі надзвичайно цікаві, добре ілюстровані таблицями і діаграмами, що дозволяє наочно сприймати висвітлений матеріал. Числові дані, отримані при проведенні відповідних досліджень та результати статистичного аналізу відображені в 16-х таблицях та ілюстровані 17-ма рисунками.

У підрозділі 3.1 подані дані стосовно поширеності, структури та клінічних особливостей ураження твердих тканин зубів, тканин пародонта і загальносоматичного статусу у працівників металургійної промисловості. Показано високу поширеність та інтенсивність карієсу зубів та захворювань пародонта у осіб, які працюють в шкідливих умовах металургійного виробництва.

У підрозділі 3.2 наводиться багатофакторний аналіз показників стоматологічного статусу, біохімічних параметрів ротової рідини і кісткового метаболізму у працівників металургійного виробництва. Проведений статистичний аналіз показав, що індекси карієсу зубів збільшуються з віком, а показники денситометрії, навпаки, з віком зменшуються, що свідчить про більш швидке погіршення архітекtonіки кісткової тканини, а не загальної мінералізації її.

Надзвичайно цікавими є отримані автором та описані у підрозділі 3.3 результати молекулярно-генетичних досліджень маркерів ризику стоматологічної патології у працівників металургійної промисловості, які використані автором для оцінки рівня адаптаційних реакцій в організмі, стану його резистентності, як бази для етапності лікування.

Закінчується розділ висновками та переліком опублікованих праць.

Як зауваження, то слід відмітити, що на наш погляд у табл. 3.4 не доцільно вказувати колонки, у яких нема цифр, а також у підрозділі 3.2 є посилання на таблиці 3.7-3.13, але в тексті не описані дані, які там представлені.

У розділі 4 «Экспериментальное обоснование эффективности разработанного комплекса лечения и профилактики основных стоматологических заболеваний у работников металлургической промышленности» представлено результати експериментальних досліджень впливу шкідливих факторів підприємства на маркери запалення і антиоксидантної системи, на ступінь атрофії альвеолярного відростка нижньої щелепи, активність фосфатаз і протеїназ в кістковій тканині щелепи. Проведено порівняння між групами впливу шкідливих факторів підприємства на показники антиоксидантно-прооксидантної та протеазно-інгібіторної систем. Увесь фактичний матеріал представлений на 8 сторінках машинописного тексту та у п'яти таблицях. Закінчується розділ висновками та переліком опублікованих праць.

Зауважень до даного розділу нема.

П'ятий розділ «Клиническая и клинико-лабораторная оценка эффективности лечебно-профилактического комплекса для работников металлургического производства», який складається з 4 підрозділів і викладений на 18 сторінках, містить результати проведених лікувально-профілактичних заходів, а саме, наведено результати стану тканин пародонта працівників металургійної галузі, рівень гігієни порожнини рота, динаміка зміни стану твердих тканин зубів. Автором досліджено вплив комплексу лікувально-профілактичних заходів на активність ферментів антиоксидантного захисту, стан системи перекисного окиснення ліпідів у працюючих, в яких умови праці пов'язані з несприятливим впливом металургійного виробництва. Подано біофізичні параметри ротової рідини і клітин щічного епітелію в робітників заводу в процесі профілактики та лікування стоматологічних захворювань. Цікавими та інформативними є дослідження впливу комплексної профілактики на стан мікрокапілярного русла ясен у робітників металургійного заводу.

Розділ відрізняється переконливими даними, добре ілюстрований 11 таблицями, які доповнюють текст, роблять вірогідними усі висновки і положення цього розділу дисертації. Закінчується розділ висновками та переліком опублікованих праць.

Зауважень до даного розділу нема.

У розділі „Аналіз та узагальнення результатів дослідження” представлена у стислій формі підсумкова оцінка усієї роботи, яка свідчить про наукову ерудицію автора. Розділ носить аналітичний характер, дисертант аргументовано, порівнюючи з даними інших авторів, наводить результати виконаних ним наукових досліджень і наочно резюмує наукову і практичну значимість дисертації. Розділ висвітлений на 12 сторінках тексту.

Дисертаційна робота завершується 8 висновками та 3 практичними рекомендаціями, які є достатньо обґрунтованими, повністю відповідають меті та поставленим завданням, не викликають сумніву щодо достовірності.

ПОВНОТА ВИКЛАДУ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ У НАУКОВИХ ФАХОВИХ ВИДАННЯХ

Матеріали та основні положення дисертаційної роботи повністю відображені автором у 8 наукових працях, з яких 4 статті опубліковано у фахових виданнях, рекомендованих МОН України, 1 стаття у закордонному періодичному науковому фаховому виданні і 3 роботи – у матеріалах і тезах наукових конгресів та конференцій.

НЕДОЛІКИ ДИСЕРТАЦІЇ ТА АВТОРЕФЕРАТУ ЩОДО ЇХ ЗМІСТУ І ОФОРМЛЕННЯ

Оформлення дисертації та автореферату дисертації відповідає вимогам МОН України. Дисертаційна робота і автореферат викладені грамотною українською мовою, відрізняються гарним оформленням, змістовністю. Всі розділи дисертації вдало ілюстровані таблицями і рисунками. Використані літературні джерела є сучасними та інформативними. Зміст автореферату й основних положень дисертації повністю ідентичні.

Основні зауваження викладені при обговоренні кожного розділу дисертації. Відзначені в рецензії зауваження та побажання не носять принципового характеру і суттєвим чином не впливають на загальне позитивне враження від дисертації, як за її змістом, так і оформленням.

В порядку дискусії, для пояснення деяких результатів дослідження, доцільно отримати відповіді автора на наступні запитання:

1. На чому оснований твердження автора, що збільшення індексів карієсу зубів у працівників металургійного виробництва свідчить про негативний вплив чинників виробництва на реалізацію генетичних порушень?

2. Чим обумовлений вибір великої кількості генетичних досліджень, проведених при виконанні даної роботи?

3. Які генетичні маркери схильності робітників до стоматологічної патології виявлені дисертантом?

ВИСНОВОК

Дисертаційна робота **Гавришук Анастасії Володимирівни** на тему: **“Обоснование комплексной профилактики основных стоматологических заболеваний у рабочих металлургической промышленности”**, є завершеним самостійним дослідженням, у якому отримані нові науково-обґрунтовані результати, що вирішують актуальне завдання стоматології. Дисертаційна робота за своєю актуальністю, науковою новизною результатів дослідження, теоретичним і практичним значенням повністю відповідає п.11 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Кабінетом Міністрів України 24 липня 2013 року за № 567, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук, а її автор заслуговує присвоєння наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.01.22 – стоматологія.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри терапевтичної
стоматології ДВНЗ «Тернопільський
державний медичний університет ім.

І.Я. Горбачевського МОЗ України»

доктор медичних наук, доцент

Особистий підпис Лучинського М.А.
замірю

М.А. Лучинський

М.А. Лучинський